

JOHN STUART MILL'İN DEMOKRASİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yılmaz BAYRAM¹

ÖZET

Mill'e göre herhangi bir yönetim biçimi kendi özel şartlarının ürünü olduğundan, evrensel bir yönetim biçiminden bahsetmek mümkün değildir. Modern toplumda toplumsal ve siyasal güç artık orta sınıflara doğru kaymakta olduğundan, bu yeni dönemin yönetim sistemi de halkın katılımın dayanan çoğulcu bir yönetim olacaktır. Bu nedenle de demokrasi uygar bir toplumun kaçınılmaz olan yönetim sistemidir. Ancak demokrasiyi özgürlüğü korumaya yönelik işyararlığı çerçevesinde araçsal rolüyle ele almaktadır.

Mill, demokrasinin nihai olarak halkın üstünlüğüne ve çoğunluğun yönetimine dayalı olduğunu kabul etmekte ancak bunun siyasetin temel ölçütü olmasına karşı çıkmaktadır. İktidar kitlelere doğru kaymakla beraber çoğunluğun kamuoyu gücü bireyler üzerinde tahakküme yol açmaktadır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışını yanlış demokrasi olarak nitelendiren Mill için doğru demokrasi çoğunluğa karşı azınlıkların korunup güçlendirildiği çoğulcu demokrasi anlayışıdır.

Anahtar Kelimeler: John Stuart Mill, Demokrasi, Çoğunluğun Tahakkümü.

AN OVERVIEW on JOHN STUART MILL'S DEMOCRACY UNDERSTANDING

ABSTRACT

According to Mill, as any regime is product of its own specific circumstances, it is not possible to mention about a universal regime. Since social and political power now shifts towards mid-class in modern society, regime of this new age should be a pluralist regime based on public participation. Thereby, democracy is an inevitable regime for a modern society. However, he considers democracy in terms of its instrumental role within the scope of its functionality to protect freedoms.

Mill agrees that democracy is eventually based on the supremacy of public and majority rule, but objects its status of being fundamental criteria of politics. Public power of majority results in tyranny on individuals with the shifting of government through masses. To Mill who characterizes majoritarian democracy understanding as an incorrect type of democracy, the correct democracy understanding is the pluralist democracy understanding in which minorities are protected and strengthened against majority.

Keywords: John Stuart Mill, Democracy, Tyranny of Majority

¹ Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, galomoram@hotmail.com.

GİRİŞ

Özgürlük, özellikle de ifade özgürlüğü denince akla gelen en önemli düşünürlerden biri de John Stuart Mill'dir (1806-1873). Birbirinden farklı felsefi kaynaklardan beslenmiş olan Mill, buna rağmen kendine özgür tutarlı ve bütüncül bir sentez ortaya koymaya çalışmıştır. Esas itibarıyla faydacı felsefe geleneği içinde yetişen Mill, kendisi gibi döneminin en önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen babası James Mill'in otoriter gözetiminde ve faydacı geleneğinin en önemli ismi hatta kurucusu kabul edilen Jeremy Bentham'ın felsefesi çerçevesinde yetiştirilmiştir. Ancak 1826 yılında yaşadığı entelektüel bunalımın üstesinden gelebilmek adına farklı felsefi geleneklere yelken açan Mill, başta romantik ve muhafazakâr felsefe olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan beslenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Auguste Comte, Saint-Simon ve ütopyacı sosyalistlerle Alexis de Tocqueville'in etkisinde kalmıştır.

Geçirdiği entelektüel buhran sonrası ilk eğitiminin ağırlığını üzerinden atmaya çalışan Mill, romantik ve muhafazakâr felsefeyle olan yakın temaslarının neticesinde Aydınlanma Projesi'ne eleştirel bakmaya başlamıştır. Bu bağlamda insanlığın tarihten ve kültürden soyutlanarak anlaşılamayacağını düşünen Mill, toplumsal kurumların da bundan ayrı düşünülmemeyeceği, dolayısıyla da onların da geniş tarihsel perspektifte ele alınması gerektiği sonucuna varmıştır. Ona göre tarih evrimsel bir süreçtir ve ilerlemeci bir perspektifte ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında insanlık farklı medeniyet aşamalarında farklı kurumlar oluşturmaktadır. Ancak önemli olan oluşturulan toplumsal kurumlar veya yönetim biçimleri değil insan bilincindeki değişimdir.

Esas itibarıyla liberal geleneğin bir temsilcisi olarak görülmekle birlikte yaşanan sosyo-ekonomik sorunların çözümü adına gelir ve refahın yeniden dağıtımını üzerinde oldukça kafa yoran Mill sosyalist düşünürlerin eleştirel yaklaşımlarının etkisinde kalmıştır. Her şeye rağmen bir sosyalist olarak nitelendirilemeyecek olan Mill'in düşüncelerinin temelinde özgürlüğe yaptığı güçlü vurgular yatmaktadır. Ancak klasik liberal felsefeyi aşacak şekilde devlete, topluma ve bireye ahlaki sorumluluklar yüklemiş, bireysel özgürlükle toplumsal sorumluluk arasında bir denge kurmaya ve böylece aldığı liberal felsefi mirasa toplumsalcı bir bakış açısı eklemeye çalışmıştır. Böyle olmakla beraber siyasal özgürlüğe büyük değer atfeden Mill, insanlığın kaçınılmaz olarak demokratik yönetime doğru evrildiğini düşünmektedir. Bu noktada Tocqueville'in Amerika'da Demokrasi eserinin etkisinde kalan Mill'e göre demokratik siyasal kültürün eşitlikçi doğası bireyselliği reddetmekte ve toplumda tektipleştirici bir etki yaratmaktadır.

Mill yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerinden oldukça etkilenen ve eserlerini yaşanan sorunlara bağlı olarak ortaya koyan bir düşünürdür. Diğer yandan düşünceleri dönemin reform çabalarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda çalışmamızda on dokuzuncu yüzyılın en önemli filozoflarından biri olarak kabul edilen Mill'in demokrasi ve siyasal özgürlüğe ilişkin düşünceleri ele alınmaya çalışılmıştır.

1. MILL'İN DEMOKRASİ SAVUNUSUNDAKİ TEMEL GEREKÇELERİ

Mill faydacı felsefe geleneği içinde İngiliz toplumunda yaşanan sorunlara yönelik reform taleplerini dile getiren Felsefi Radikaller içinde yetişmiştir. Bu bağlamda düşünceleri İngiliz feodal toplumunda çoğunluğun aleyhine işleyen seçkin yapıya ilişkin eleştiriler çerçevesinde şekillenmiştir (Lipson, 1984:54). Faydacı gelenek açısından bakıldığında başlı başına bir kötülük olarak görülen devlet, bireylerin mutluluğunu gözeten bir aygıt olarak görülmektedir. “En büyük mutluluk” ilkesi açısından herhangi bir yönetimin nihai amacı toplumdaki en büyük sayının mutluluğunu sağlamak olmalıdır. Faydacı düşünce açısından demokrasi bireylerin mutluluğunu sağlamadaki araçsal rolüyle değerli olan bir siyasal süreç olarak görülmektedir. Monarşi ve feodal yapıya büyük bir nefretle bakan Radikaller, yönetenlerle yönetilenlerin çıkarlarında bir özdeşlik olduğu düşüncesinden hareketle demokratik sistemi savunmuşlardır.

Genel olarak faydacı felsefeyi benimsemeye devam etmekle birlikte muhafazakâr ve romantik düşüncelerden önemli ölçüde beslenen Mill için evrensel kabul edilebilecek ideal bir yönetim biçiminden bahsetmek mümkün değildir. Felsefesine tarihselci bakış açısını ekleyen Mill için toplumsal kurumlar da fiziksel dünyanın bir parçasıdır ve belli bir ilerleme ve gelişme düzeninin ürünleridir (Gerson, 2002:317-9). İdeal bir yönetim biçimi zamanın ve mekânın koşullarına bağlıdır. Dolayısıyla herhangi bir yönetim biçimi kendi özel zamanının ve toplumunun bir ürünü olarak ele alınmak durumundadır.

Mill açısından devlet her durumda toplumun en güçlü sınıfının kontrolündedir. Tarihselci gelişme ve ilerleme ideası açısından insanlığın belirli bir ilerleme düzeninin olduğunu düşünmektedir. Siyasi sorunlar görecelidir ve insanlık söz konusu göreceli sorunlara çözüm arayışında tarihin değişik evrelerinde değişik kurumlar üretecektir. Toplumsal gelişmenin özgürlükle kaçınılmaz bir ilişkisi olduğundan özgürlüğün mümkün olacağı siyasal yönetimlerin de kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir (Çaha, 2012:14-26). Mill açısından devlet veya yönetimi elinde tutan iktidar klasik faydacı anlayışta olduğu gibi toplumdaki en büyük sayının mutluluğunu sağlamakla görevli olan bir araç olmaktan ziyade bireylerin uzun dönemli ve kalıcı çıkarlarını gözeterek onların ahlaki erdemlerini geliştiren bir kurum olarak görülmektedir. Aristokratik bir yönetim ve feodal bir yapı yıkılması gereken büyük bir kötülüktür. Bu anlamda siyasal değişim ve dönüşüm talep eden reform çağrılarında kayıtsız kalmak bir yana, onları desteklemiş ve önemli oranda da etkilemiştir. Ona göre feodal bir düzende aristokrasi topluma önderlik etmiştir ancak yaşanan endüstri çağında bu rolünü yerine getirmekten aciz olduğu gibi, bu yeni çağın gerektirdiği erdemlere sahip olmadığından ilerleme ve gelişme hâlinde bulunan toplumda enerji ve canlılığın azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de aristokrasi anakronik bir görünüm arz etmektedir. Ona göre modern endüstri çağında topluma önderlik edecek olan sınıf çalışan sınıfın da dahil olduğu orta sınıftır. Bu anlamda hak edilmemiş bir ayrıcalık olarak gördüğü aristokratik yönetimin yerine orta sınıfa dayanan bir yönetim biçiminin

gerekliliği üzerinde durmaktadır. Zaten modern endüstri çağında orta sınıfların yönetim biçimi olan demokratik çoğulcu yönetime doğru bir eğilimin varlığına dikkat çekmektedir.

Mill'in *Considerations on Representative Government* eserinde en iyi yönetimin ne olduğuna ilişkin ortaya koyduğu savı dört maddede özetlemek mümkündür: (1) İnsan ilişkileriyle ilgili olarak ortaya konulabilecek, evrensel olarak doğru olduğu kadar uygulanabilir de olan herhangi bir genel önerme, herkesin kendi hak ve çıkarlarına sahip çıkmasını göz ardı etmeyen bir ilkedir. İnsanlar, kendilerini koruma gücüne sahip olmaları ile orantılı olarak başkalarından gelecek kötülöklere karşı güvence altında olurlar; (2) İnsanlar, kendi hak ve çıkarlarını, devletten ve devleti etkileyen veya denetimlerinde tutanlardan gelebilecek suiistimallere karşı ancak devlet işlerinin belirlenmesine bütünüyle katılabildikleri takdirde koruyabilirler (Örneğin, işçi sınıfının yönetime doğrudan katılmaktan bütünüyle dışlanması, onların kendi çıkarlarını korumak için gereken bir araçtan yoksun bırakılması anlamına gelir); (3) Dolayısıyla, devletin egemen iktidarında herkesin bir pay sahibi olmasını kabul etmekten, yani demokratik bir yönetimden başka hiçbir şey nihai olarak arzu edilen bir şey olamaz; (4) Fakat tek bir küçük kentin dışına taşan bir toplulukta herkes, kamusal işlerin sadece çok küçük bölümleri dışında herhangi bir katılımı bulnamayacağı için, buradan mükemmel yönetimin ideal tipinin temsili olması gerektiği sonucu çıkar (Dahl, 1993:117).

Mill felsefesinin temelinde bireysel özgürlük, özerklik ve çeşitlilik düşünceleri vardır. Demokrasi veya genel olarak yönetim biçimlerine ilişkin değerlendirmelerini de bu bağlamda ele almak gerekmektedir. Temel kaygısı bireysel özgürlük olduğundan en iyi yönetim biçiminin ne olduğuna yönelik düşüncelerinin temelinde hangi yönetim biçiminin bireysel özgürlüğü korumaya en elverişli olduğuna yönelik soru yatmaktadır. Onun bireysel özerklik ve çeşitlilik anlayışına göre her birey kendi hayatını kendi seçtiği hayat planına göre sürdürme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Demokrasi farklılıkları ve çeşitliliği koruyarak özgürlöklere en müsait siyasal ortamı sağlayan ve aynı zamanda da bireysel ve toplumsal çıkarlara ve mutluluğa en elverişli olan sistemdir. Bu bağlamda kendini de radikal bir demokrat olarak tanımlamakta ve demokratik sistemi savunmaktadır. Mill, her ne kadar demokratik yönetim biçimini var olan yönetim biçimleri içinde en ideal veya tercih edilebilir olarak kabul etse de, onu bireysel ve toplumsal mutluluğun artırılması ideali çerçevesinde işeyararlılık açısından değerlendirmekte ve demokratik bir yönetim biçiminin fayda ilkesi açısından işgörmemesi durumunda ondan vazgeçilebileceğini kabul etmektedir.

2. MILL'İN DEMOKRATİK YÖNETİME İLİŞKİN TEMEL ÇEKİNCELERİ

Mill kendi zamanında yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan reform taleplerine bağlı olarak kendi zamanını bir değişim çağı olarak nitelendirmektedir. Ancak bu değişimin ve ilerlemenin kaynağını devlette değil bireylerde görmektedir. Ona göre her türlü gelişme ve ilerlemenin kaynağı bireydedir.

Demokraside siyasal iktidarın halkın çıkarını temsil ettiği kabul edilse bile, iktidar gücünü her durumda halkın çıkarı doğrultusunda kullanacağından endişe etmek gerekir. Mill'e göre demokrasi ve özgürlük tek ve aynı değil, oldukça ayrışik ideallerdir ve bunlar birbirini güçlendirebileceği gibi tersi de mümkündür (Gray, 2001:207). Demokrasi bir özgürlük ve çeşitlilik rejimi olabileceği gibi bir baskı rejimine de dönüşebileceğinden potansiyel olarak ikili bir nitelik arzeder. Bu nedenle demokraside bile toplumda var olan farklılıkların ve çoğulcu yapının bastırılmasından endişe etmek gerekir.

Mill'in demokrasiye yönelik en büyük eleştirisi kolektif iktidarın bilgi ve ahlak düzeyleri yükseltilmeden halk kitlelerine teslim edilmesidir. Ona göre modern endüstri toplumunda halk kitleleri iktidarın kullanılabilmesi açısından gerekli olan zihinsel ve ahlaki seviyeye henüz ulaşmamıştır. Özellikle üzerinde durduğu nokta ise demokratik siyasal sistemin işleyişinde kamuoyunun sahip olduğu güçtür. Demokratik bir yönetimde kamusal çıkarların belirlenmesi açısından iktidar kamuoyu baskısı altında kalacaktır. Önceki yönetim biçimlerinde var olan baskıcı yapının yerine "demokratik tiranlık" veya "çoğunluğun tahakkümü" olarak ifade edilebilecek demokratik kamuoyunun ahlaki zabıta rolünün ikame edilmesinden büyük kaygı duymaktadır. Ona göre siyasal iktidarın yanında toplumsal tahakküm de bireyselliği ezmekte ve demokrasi potansiyel olarak böyle bir tehlikeyi barındırmaktadır.

Mill'in demokrasiye ilişkin düşüncelerinde Tocqueville'in etkisi büyüktür. Demokrasi, Tocqueville'de olduğu gibi Mill'in çalışmalarında da kurumsal boyutundan ziyade toplumsal koşulların eşitliği anlamında sosyolojik boyutuyla ele alınmaktadır (Boyd, 2007:161). Uygarlığın ilerlemesiyle iktidar gücünün bireylerden kitlelere geçişi kaçınılmaz ve arzu edilir bir durum olmasına rağmen modern toplumda bireylerin önemi kitlelere göre azalmaktadır. Siyasal ve toplumsal anlamda koşulların eşitliği neticesinde oluşan yığın toplumunda bireysellik ve özgürlük tehdit altındadır. Bunun doğal sonucu ise toplumda sıradanlığın hakim olması ve bireyin kalabalıklar içinde kaybolmasıdır. Böyle bir yapıda toplumsal çoğunluğun nüfuzuna karşı çıkacak bir kuvvetin kalmayacak ve bireysellik ezilecektir. Halbuki ilerlemenin ve gelişmenin kaynağı bireydedir ve bir devletin veya toplumun sahip olduğu değer onu oluşturan bireylerin değerinden fazla değildir. Mill, bireyleri küçeleştirilen ve uysal bir alet hâline getirilen herhangi bir toplumda hiçbir büyük gelişmenin yaşanamayacağını söyler.

Mill, toplum tarafından bireyler üzerinde meşru olarak hüküm sürebilen iktidarın doğasını sorguladığı *Hürriyet Üstüne* eserinde toplum tarafından birey üzerinde meşru bir biçimde kullanılabilen iktidarın niteliğini ve sınırlarını irdeler. Ona göre eski ve derin bir sorun olan toplumun birey üzerindeki iktidarı sorunu insanlığın yaşadığı medeni aşamanın gelişmesine paralel olarak kendini yeni koşullar altında ortaya koyduğu gibi geleceğin de hayati bir sorunu olarak kalmaya devam edecektir (Mill, 2012:39). Toplum farklılığı ve çeşitliliği bir suç gibi değerlendirmekte ve buna dayanarak bireyselliğe müdahale etmektedir. Bireyleri benzer olmaya zorlayan doğal bir eğilime sahip olan toplum ya da toplumsal çoğunluk farklı düşünmek ve davranmak isteyen birey üzerinde

çoğunluğa uyma türünden bir toplumsal baskı ortaya koymaktadır. Ona göre bütün dünyada eşyanın genel eğilimi insanlar arasındaki sıradanlığı üstün kılma yolundadır (Mill, 2012:120). Toplumsal çoğunluğun genel kabulleri aynı zamanda pratik hayatta uyulması gereken genel ilkeleri belirlemektedir. Bunun yanında toplumda bireyselliğe karşı hoşgörüsüz olmak gibi garip bir eğilimin varlığına işaret eden Mill, geleneklere bağlı baskıcı yapının gelişme ve ilerlemeye karşı en büyük engel olduğunu ifade etmektedir. Toplumun bireye karşı büyük bir üstünlük kurduğunu ve asıl korkulması gereken şeyin bireysel tercihlerdeki aşırılığın değil yetersizliğin olduğunu söylemektedir. Toplumsal zorbalık kalabalıklar içinde kaybolan bireysel ruhu esaret altına almaktadır. Yerleşik düşünceleri huzura kavuşturmak için ödenen bedel insan beyninin bütün manevi cesaretini feda etmektir. Böyle bir toplum esasında hiçbir karaktere sahip olmayan edilgen ve pasif bireyler ortaya çıkaracaktır.

Mill, demokrasiye karşı olmadığını, demokrasi karşıtı argümanlarda haklılaştırılabilecek noktalara önem vermekle beraber ondan yana tavır aldığını ancak demokrasinin kendi ilkeleriyle uyumlu olan ve güçsüzlüklerini giderecek kurumlarla desteklenmesi gerektiğini ifade eder (Mill, 1981:288). Bu anlamda bireysel özgürlüğün karşı karşıya kaldığı demokratik kamuoyunun tiranlığına veya çoğunluğun sınırsız gücüne karşı siyasal gücün dengeli dağılımı üzerinde durmaktadır. Esasında kendi ideal sistemini herhangi bir siyasi ya da ekonomik sistemle tanımlamayan Mill'in temel kaygısı baskı düzeninin bireyselliğe, özerkliğe, yaratıcılığa ve tercih özgürlüğüne yönelik tahakkümüdür (Williams, 1985:50). Ona göre toplumsal çoğunluk kendi değerlerini benimsemeye zorlamak suretiyle bireyselliği, farklılığı, çeşitliliği ve eksantrikliği ezerek türdeşlik, tekbiçimlilik ve konformizm yaratmaktadır.

Mill'e göre herhangi bir yönetimin üç büyük sorunu vardır: Kendi iyilikleri adına bireyler hangi güce itaat etmelidirler, bu güce itaat etmeleri için nasıl ikna edilirler ve bu gücün kötüye kullanımı hangi araçlarla sınırlandırılabilir? Çoğunluğun gücünün sağlıklı olduğu vurgulansa da, bu durumun hep böyle gideceğinin garanti edilemeyeceğini düşünen Mill'e göre (Mill, 1969:106-8) demokratik çoğunluğun tahakkümü demokrasi anlayışının hem akla uygun hem de beklenen bir sonucudur. Çoğunluk tercihlerinin genel irade olarak meşrulaştırıldığı demokrasi anlayışının ahlaki açıdan haklılaştırılmasını sorgulayan Mill, sayısal çoğunluğun iradesinin üstün olması gerektiğini kabul etmekle beraber siyasette doğruluk ölçütü olarak halkı iradesin değil halkın faydasının alınması gerektiğini düşünmektedir. Çoğunluğu azınlıktan ayıran esasında basit bir niceliksel hesaplama başka bir şey değildir. Çoğunluğun baskısına kapı aralayan ve çoğunluğun haklılığına dayanan genel irade tarzı düşünceleri benimsemeyen Mill'e göre gerçek demokrasi, yalnızca çoğunluğun hak ve çıkarlarının savunulduğu bir rejim olmaktan ziyade, çoğunluk baskısını engelleyen bir rejim olmalıdır. Sınırlandırılmamış demokrasinin bireysel özgürlüğü tehlikeye düşüreceğinden hareketle demokratik yönetimlerde iktidarın kötüye kullanılmasına karşı bazı tedbirlere duyulan ihtiyacın diğer yönetim biçimlerinden daha az olmadığını vurgulamaktadır. Demokrasi bireysel

özgürlüklerin ve azınlık haklarının çoğunluğun tahakkümüne karşı güvencesiz hâle gelebileceği tehlikeleri bünyesinde potansiyel olarak barındırmakta olduğundan yönetimin monarşik veya oligarşik tiranlıktan halkın kendini yönetmesi olan demokrasiye doğru evrilmesiyle özgürlük sorunu çözüme kavuşmamıştır. Bu nedenle de yönetilenlerin devlet yöneticilerinin zorbalığına karşı korunmasını yeterli görmeyen Mill, toplumda baskın olan duygu ve düşüncelerin diktasına karşı da korunmaları gerektiğini ifade etmektedir. Demokratik sistemde çoğunluk sahip olduğu kamuoyu gücünü farklılıkları bastırma yönünde kullanma eğiliminde olduğundan modern toplumların karşı karşıya olduğu despotik bir eğilim olan çoğunluğun tahakkümüne karşı gerekli teminatlara olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Mill, “Demokrasiyi insanlığın yararına işleyen bir sistem hâline nasıl getirebilirim” kaygısını taşıyan bir düşünürdür (Çaha, 2012:27). Demokrasi potansiyel olarak bazı zaafırları içinde barındıran bir sistem olmanın yanında aynı zamanda özgürlükleri güvence altına alan bir sistemdir. Ancak bazı kurumsal çözümlerle desteklenmesi gerekmektedir. Demokrasi çoğunluğun yönetimine dayanan bir rejim olabilir ancak çoğunluklar da yanılabilir ve yanlış yapabilir. Unutmamak gerekir ki demokrasiyi getiren devrimler siyasetten güç olgusunu çıkarmadığı gibi, bütün yönetimlerin olduğu gibi demokrasinin de güce gereksinimi vardır. Demokratik devrimin yaptığı şey gücü bir yönetici sınıfının elinden alarak ve halk kitlesine devrederek yerini değiştirmek olmuştur. Böyle olmakla beraber, demokratik ellerde bile güç kötüye kullanılabilir için, böyle bir yanlış kullanıma karşı önlemler alınması gerekir (Lipson, 1984:479). Demokrasinin doğru ve yanlış uygulamaları arasında bir ayrıma giderek çözüm önerilerini dile getiren Mill’e göre uygulandığı şekliyle demokrasi vatandaşların yalnızca çoğunluğunu oluşturan kısmını temsil eden bir görünüm arz etmektedir. Demokrasinin çoğunlukçu uygulaması kaçınılmaz olarak azınlıkların haklarının ellerinden alınması anlamına gelecektir. Oysa ki demokrasi yalnızca çoğunluğun temsil edildiği, buna karşın azınlıkta kalanların dışlandığı bir sistem değildir. Bu bağlamda halkın gerçek anlamda temsil edildiği demokrasiye “doğru demokrasi”, yalnızca çoğunluğun temsiline dayanan demokrasiye de “yanlış demokrasi” tanımlamasını yapmıştır. Ona göre uygulanagelen yanlış demokrasi anlayışı iki önemli tehlikeyi barındırmaktadır: temsili yapının kamuoyunda popüler olan fikirlerin kontrolü altında oluşan düşük entelektüel seviyesi ve yönetimin sayısal çoğunluğa dayanması. Halkın desteğiyle seçimlerde daha fazla oy alarak temsil organında çoğunluğu elde eden kesimin hakimiyetine dayalı bir demokratik yönetim idealinin alışıldık bir düşünce olduğunu kabul eden Mill, bunun azınlıkların temsil edilmemeleri anlamına gelmediğini söyler. Ona göre gerçek eşitlikçi bir demokraside her bir bireyin veya grubun temsil edilmesi gerekir. Aksi hâlde toplumda çoğunluğu oluşturan kesimin geri kalan kesimler üzerindeki eşitlikçi ve ayrıcalıklı yönetimi söz konusu olacaktır (Mill, 1977:448-50). Mill, bu tür yanlış demokrasi uygulamalarını temsili demokratik yönetimin katlanılması gereken bedelleri olarak gören kanıksanmış anlayışa karşı çıkar. Ona göre bu tür uygulamalar gerçek veya doğru demokrasi anlayışından ziyade yanlış veya sahte demokrasi anlayışını yansıtmaktadır. Demokrasi, çoğunluğu elde eden sınıfların kendi

özel çıkarlarına göre yönettiği bir süreç olarak değil, azınlıkların güçlendirildiği bir yönetim süreci olarak görülürse ideal bir yönetim şekli olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla bu olumsuzlukların giderilmesi veya en azından etkilerinin azaltılması suretiyle demokratik bir yönetimin karakteristik faydalarının nasıl hayata geçirilebileceği üzerinde düşünülmesi gerektiğini söyler. Hatta demokrasinin oluşturulma nedenini buna bağlar.

Mill bireylerin hak ve çıkarlarını yalnızca siyasi katılım vasıtasıyla koruyabileceğini ve her bireyin devlet iktidarının kendi payına düşen kısmından daha azıyla yetinmemesi gerektiğini düşünür. Azınlıkta kalan düşünceler açısından özgürlüğün hassasiyetinin farkında olan Mill için hak iddiası yalnızca bireylerin çoğulcu bir yapı içindeki sosyal konumlarını yansıtmaz, aynı zamanda hak temelli siyasi eylemler yoluyla uygulanmasını da içerir (Zivi, 2006:60). Bu bağlamda ciddi kaygıları bulunmakla birlikte genel oy hakkını savunan eğilimlerden etkilenerek onlara destek vermiştir. Siyasal katılımın eğitici rolü üzerinde duran Mill için demokrasinin asıl erdemi insani kapasitelerin en üst düzeyde ve en uyumlu şekilde gelişmesini sağlamasıdır.

3. MILL'İN ELİT DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Mill kendi özgürlük ilkesinin yetilerinde erginleşmiş insanlara uygulanacak bir ilke olduğunu belirtmektedir. Hatta aynı gerekçeye bağlı olarak uygarlaşmış geri toplum hallerinin de bu ilkenin dışında bırakılabileceğini ifade eder (Mill, 2012:s. 50-1). Gelişme ve ilerlemenin bireyselliğine vurgu yapmakla beraber bu bilge bireylerin aslında küçük bir azınlık olduğunu düşünür. Ona göre adına halk denen toplum, aslında birkaç akıllı ile birçok akılsız bireyden meydana gelen bir topluluktur (Mill, 2012:s. 64).

Genel algılanış biçimi açısından bakıldığında sayısal çoğunluğun yönetiminin demokrasinin görünürdeki amacı olduğunu belirten Mill, eşitlik ve çoğunluk anlayışının cehaletin bilgiye üstünlüğü anlamına gelme ihtimalinden endişe etmektedir. Bu bağlamda genel oy hakkına yönelik süreci kaçınılmaz bir şey olarak görmekle beraber, temsil organındaki denetimin eğitimsiz kitlelere teslim edileceğinden korkmaktadır. Asıl tehlike bayağılığa ve sıradanlığa kaymada yatmaktadır. Ona göre mevcut yanlış demokrasi uygulamaları entelektüel aydın sınıfın temsil edilmesini zorlaştırdığı gibi, iktidar gücünü eğitimsiz kitlelere vermekle bu demokrasi anlayışındaki doğal eğilimin kolektif sıradanlığa yönelik olduğunu düşünmektedir (Mill, 1977:457).

Saf demokrasi savunuculuğundan nitelikli demokrasi savunuculuğuna geçişte Tocqueville'in önemli etkisi görülen (Pappé, 1964:225) Mill, modern toplumda sayıları sürekli artan kitlelerin sıradanlığına karşı aydın bir sınıfa olan ihtiyacı vurgulayarak kültürel anlamda bir seçkinci tavır geliştirmiştir. Ona göre cahil bir bireyi entelektüel bir birey kadar söz sahibi kılan bir anayasa yararsız olmanın ötesinde zararlıdır. Halbuki ehliyet katılımdan önce gelmektedir. Bu nedenle de seçmenlerin kendilerini temsil edecek en ehliyetli temsilcileri seçmeleri gerekmektedir. Onun doğru demokrasi anlayışına göre herkesin katıldığı ancak entelektüel seçkin bir azınlığın topluma rehberlik ettiği bir

temsili demokratik yönetim sağlanmalıdır. Entelektüel elit sınıfının parlamenter demokrasideki rolünü güçlendirmek amacıyla geliştirilmiş olduğu yöntemlere dayanan ve katılımın çerçevesini oluşturan şartlar oldukça elitist bir görünüm arz etmektedir. Bu doğrultuda toplumdaki bazı kesimlere çoğul oy hakkı tanınırken, kendi kaderini tayin etme konusunda gerekli ehliyete sahip olmayanlar ise dışlanmaktadır. Ancak kadınları da içerecek şekilde genel oy hakkını desteklemesine rağmen çoğul oy hakkını savunmasındaki hedefi otoriter bir seçkinler grubu yaratmak değildir (Capaldi, :312). Mill, en çok temsil edilmesini istediği entelektüel seçkin sınıfa kitlelerin düşüncelerini etkileme görevi yüklediğinden bu sınıfın temsili sağlayacak araçlar üzerinde durmuştur. Ona göre insanlar ahlaki varlıklar olarak eşit olmakla birlikte, eşit katılım imkânı entelektüel kapasiteyi göz ardı ettiğinden demokratik sisteme katılımları itibarıyla eşit olarak alınmamalıdır. Mill, yanlış demokrasi anlayışının bireyler arasındaki ahlaki ve entelektüel farklılığı göz ardı ettiğini, dolayısıyla erdem kavramını ihmal ettiğini düşünür (Mill, 1977:473). Çoğul oy ve oranlı temsile ilişkin önerileri her ne kadar itiraz edilebilir görünse de, Mill'in tezleri esasında azınlıkta kalan düşüncelerin de seslerini duyurabilmelerine imkân vermek adına düşünülmüştür (Ten, 1969:55). Eğitime büyük önem veren Mill için genel eğitim, genel oy hakkından daha önceliklidir. Ancak eğitime dayalı çoğul oyun dışlayıcılığı elbette ki kalıcı değildir. Toplumun gelişmişlik seviyesi arttıkça katılımın da artırılması gerektiğini söyleyen Mill, parlamentosu tamamen ülkenin elitini içine alacak şekilde bir temsili sistem kurmayı tasarlamıştır. Onun sorunu, çoğunluğun katılımını güvence altına alan gerekli koruma kaldırılmadan entelektüel toplum üyelerinin etkisinin nasıl arttırılacağıdır.

Mill, sözkonusu paternalist yaklaşımı gelişmemiş geri toplumlar için de onaylamaktadır. Onun tarih tezine göre insanlık tarihi vahşilik, barbarlık ve uygarlık olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. İnsanlık tarihini bir uygarlaşma tarihi olarak ele alan Mill'e göre uygarlaşmış olan hemen hemen her toplum bu aşamalardan geçmiştir (Jahn, 2005:601-4). Özgürlüğün sadece uygar toplumların sahip olması gereken bir değer olduğu sonucuna varan Mill'e göre toplumlar bu gelişme sürecinin değişik yerlerinde bulduklarından bütün toplumlar için geçerli tek bir yönetim biçiminden bahsetmek anlamsızdır (Çağla, 2007:47). Bu açıdan bakıldığında medeni olmayan toplumları idarede onların ıslah edilmesi amacıyla kullanılacak bir baskı rejimi meşru bir hükümet tarzı olarak görülür (Mill, 2012:51). Mill, insanlığın geliştirilebileceğini öngörerek, uygarlaşmamış toplumların gelişmesi adına pedagojik bir zorlamanın ve baskı rejiminin kullanılmasını desteklemek suretiyle bir anlamda ahlaki emperyalist olarak nitelendirilir (Tunick, 2005:833-5). Hatta bu toplumlar için uygulanabilir tek yönetim biçiminin despotizm olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre despotizm, uygarlaşmamış toplumların siyasal gelişmelerini hızlandıran bir niteliğe sahip olduğu sürece başka yönetimler kadar meşrudur. Çünkü en iyi-ideal yönetim biçimi tüm medeniyetlerde uygulanabilir ya da tercih edilebilir olan değil; uygulanabilir ve tercih edilebilir olduğu koşullarda bugün ve gelecekte en çok fayda sağlayandır. Diğer yandan bir halkın başka bir halk tarafından yönetilmemesi gerektiğini düşünmekle beraber, henüz bağımsızlığa hazır olmayan

toplumlarda onları özgürlüğe ve bağımsızlığa hazırlamaya yönelik sömürgeciliği haklılaştıracak bir gerekçe ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında Mill'in dili kolaylıkla oryantalist, etnosentrik ve emperyalist olarak karikatürize edilebilir (Rapport, 2010:469).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Klasik faydacı düşüncenin araçsal rolüyle ele aldığı yönetim biçimi anlayışına bağlılığını sürdürmekle birlikte, bir mühendislik ürünü olarak ortaya çıkacak ideal veya evrensel bir yönetim biçiminin mümkün olmadığını düşün Mill'e göre ideal bir yönetim sistemi zamanın ve mekânın koşullarına bağlı olarak ele alınmak zorundadır. Herhangi bir yönetim biçimi kendi özel şartlarının ürünü olduğundan, herhangi bir siyasal sistem mutlak olmadığı gibi uygarlığın farklı aşamalarında farklı yönetim sistemleri ortaya çıkacaktır. Modern toplumda toplumsal ve siyasal güç artık orta sınıflara doğru kaymakta olduğundan bu yeni dönemin yönetim sistemi de halkın katılımına dayanan çoğulcu bir yönetim olacaktır. Bu nedenle de demokrasi uygar bir toplumun kaçınılmaz olan yönetim sistemidir. Ancak Mill için demokrasi özgürlüğü korumaya, bireysel ve toplumsal mutluluğu arttırmaya yönelik işeyararlığı çerçevesinde ve faydacı anlayışa bağlı olarak araçsal rolüyle ele alınmaktadır.

Mill, demokrasinin nihai olarak halkın üstünlüğüne ve çoğunluğun yönetimine dayalı olduğunu kabul etmekte ancak bunun siyasetin temel ölçütü olmasına karşı çıkmaktadır. İktidar kitlelere doğru kaymakla beraber demokraside var olan çoğunluğun kamuoyu gücü tek boyutlu öznellikler yaratmakta, kitlelere karşı değersizleşen birey kalabalık içinde kaybolmaktadır. Çoğunluğun birey üzerindeki tahakkümünün önüne geçebilecek bir demokratik sistem arayışında olan Mill'e göre modern çağda yönetim biçiminin demokrasiye doğru evrilmesiyle iktidar gücünün kötüye kullanılması sorunu çözüme kavuşmadığı gibi, özgürlük sorunu da öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Halbuki çoğunluğun birey üzerindeki tahakkümü niceliksel çoğunluğun yönetimi olan demokrasinin olağan ve mantıklı bir neticesidir. Bu nedenle de özgürlüklerle uyumlu olarak gördüğü tek siyasal yönetim biçimi olarak demokrasiyi görmekle birlikte, demokrasinin barındırdığı bu güçsüzlükleri aşacak tedbirlerin alınması gerekir. Çoğunluğun iradesinin yönetim mekanizmasında üstün olmasına dair demokratik ilkeyi kabul etmekte ancak çoğunluğun iradesinin doğrunun tek ölçütü olarak kabul edilmesine karşı çıkmaktadır. Ona göre siyasette doğruluğun ölçütü niceliksel hesaplama bağlanmamalıdır. Çünkü daha çok olmak daha haklı olmak demek değildir.

Mill'in, demokrasinin doğru ve yanlış uygulamaları ayırımında ortaya koymaya çalıştığı yanlış demokrasi anlayışı esasında çoğunlukçu demokrasi anlayışından başka bir şey değildir. Onun doğru demokrasi anlayışı ise halkın gerçek anlamda temsil edildiği ve çoğunluğa karşı azınlıkların korunup güçlendirildiği çoğulcu demokrasi anlayışdır. İlke olarak temsil demokrasiyi benimsemekle ve genel oy hakkını desteklemekle beraber toplumdaki sıradanlaşmaya karşı entelektüel sınıfın temsil edilmesini kolaylaştıracak bir seçim sistemi üzerinde kafa yoran Mill, nispi temsilin bu amaca uygun olduğunu

düşünmenin yanında, entelektüel aydınların seçilmesini kolaylaştırmak adına niteliğe (eğitime) dayalı çoğul oy ilkesini savunur. Buna bağlı olarak da onun doğru demokrasisi genel itibarıyla bir “elit demokrasisi” olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan insanlığın uygarlık aşamasına aşamalı bir şekilde ulaştığını ve özgürlüğün de yalnızca uygarlaşmış toplumların sahip olması gereken bir değer olduğunu savunarak uygarlık aşamasına henüz ulaşamamış geri toplumlar adına despotizmin zorunlu olarak en ideal yönetim sistemi olduğunu düşünür.

KAYNAKÇA

BOYD, Richard; “John Stuart Mill ve Liberal Çoğulculuğun İkilemi”, çev. Burcu Erdoğan, **Mill** (içinde), Yay. Haz. Cengiz Çağla, İstanbul, Say Yayınları, Fikir Mimarları-12, 2007, s. 161-206.

CAPALDI, Nicholas; **John Stuart Mill**, çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

ÇAĞLA, Cengiz; “John Stuart Mill’in Siyaset Felsefesi”, **Mill** (içinde), Yay. Haz. Cengiz Çağla, İstanbul, Say Yayınları, Fikir Mimarları-12, 2007, s. 41-63.

ÇAHA, Ömer; “John Stuart Mill Üzerine Bir Değerlendirme”, **Hürriyet Üstüne** (içinde), John Stuart Mill, çev. M. Osman Dostel, Ankara, Liberte Yayınları: 109, Üçüncü Baskı, 2012, s. 11-29.

DAHL, Robert A.; **Demokrasi ve Eleştirileri**, çev. Levent Köker, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği ve Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, 1993

GERSON, Gal; “From the State of Nature to Evolution in John Stuart Mill”, **Australian Journal of Politics and History**, Volume 48, Number 3, Sep. 2002, s. 305-321.

GRAY, John; “John Stuart Mill: Liberalizmin Krizi”, **Siyasi Düşüncenin Temelleri** (içinde), çev. Gonca Bayraktar, Der. Brian Redhead, İstanbul, Alfa Yayınları: 1012, 2001, s. 199-213.

JAHN, Beate; “Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill”, **Review of International Studies**, Volume 31, Issue 03, July 2005, ss. 599-618.

LIPSON, Leslie; **Demokratik Uygarlık**, çev. Haldun Gülalp, Türker Alkan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.

MILL, John Stuart; **Hürriyet Üstüne**, çev. M. Osman Dostel, Ankara, Liberte Yayınları: 109, Üçüncü Baskı, 2012.

MILL, John Stuart; “Autobiography”, **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume I, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1981, s. 1-290.

MILL, John Stuart; “Bentham”, **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume X, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1969, s. 75-115.

MILL, John Stuart; “De Tocqueville on Democracy in America I”, **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XVIII, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 47-90.

MILL, John Stuart; “De Tocqueville on Democracy in America II”, **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XVIII, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 153-204.

MILL, John Stuart; “Civilization”, **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XVIII, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 117-147.

MILL, John Stuart; "Essays on Government", **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XVIII, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 149-152.

MILL, John Stuart; "Thoughts on Parliamentary Reform", **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XIX, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 311-339.

MILL, John Stuart; "Considerations on Representative Government", **Collected Works of John Stuart Mill**, Volume XIX, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press, 1977, s. 371-577.

PAPPÉ, H. O.; "Mill and Tocqueville", **Journal of the History of Ideas**, Vol. 25, No. 2, Apr. - Jun. 1964, ss. 217-234.

RAPPORT, Niggel; "Cosmopolitanism and Liberty", **Social Anthropology**, Volume 18, Issue 4, November 2010, ss. 464-470.

TEN, C. L.; "Mill and Liberty", **Journal of the History of Ideas**, Vol. 30, No. 1, Jan.-Mar. 1969, ss. 47-68.

TUICK, Mark; "John Stuart Mill and Unassimilated Subjects", **Political Studies**, Vol. 53, 2005, ss. 833-848.

WILLIAMS, Geraint L.; **John Stuart Mill on Politics and Society**, Glasgow, Fontana Press, 1985.

ZIVI, Karen; "Cultivating Character: John Stuart Mill and the Subject of Rights", **American Journal of Political Science**, Vol. 50, No. 1, January 2006, ss. 49-61.